

Судочинство та цифрове суспільство: сучасні виклики на прикладі адміністративного судочинства

*Колтун Юрій Мирославович*¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	342.591.92

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18743645>

Анотація. У статті розкрито сутність цифровізації судочинства в сучасних умовах розвитку правової реальності на прикладі адміністративного судочинства.

Констатовано, що новітні технології відіграють зараз значну роль у сфері правосуддя, якщо повною мірою не замінюючи, то суттєво трансформуючи судочинство та й всю судову систему. Труднощі та перепони глобально-технологічний характеру мають невизначений характер, оскільки не можуть чітко передбачити розвиток технологічного прогресу.

Виокремлено чинники, що репрезентують затребуваність процесу діджиталізації адміністративного судочинства: цифровізація сприяє посиленню принципу доступності суду, котрий є ключовим в забезпеченні права на справедливість в сучасній суспільно-правовій реальності, що передбачено численними міжнародними та національними нормами конституційного та галузевого рівнів; сприяє прозорості суду, що виступає вирішальним елементом судової системи для підвищення довіри громадян до судів та забезпечення справедливого ведення справ працівниками суду; здійснює суттєвий вплив на ефективність та оперативність судочинства, строки розгляду справи в адміністративному судочинстві значно пришвидшуються, а автоматизована система документообігу значно сприяє цьому; формується система комплексності судочинства.

Визначено, що разом з суттєвими позитивними наслідками та бажаними результатами для адмінсудочинства трансформаційні процеси можуть нести суттєві загрози. Акцентовано увагу на загрозах цифрового суспільства, зокрема виокремлено проблеми технологічного характеру та кіберзагроз і розширення нерівності, у т. ч. доступу до правосуддя.

Виокремлено три особливі сфери цифрової трансформації, що стосуються електронного судочинства, котрі зараз особливо потребують адаптації в сфері цифровізації соціуму: зміни і виклики у сфері електронного судочинства, сфера правової політики щодо концептуального унормування меж використання штучного інтелекту у функціонуванні судової системи, сфера використання судом, суддями та працівниками суду соціальних мереж в контексті відповідності принципу добросовісності.

Ключові слова: цифровізація судочинства, адміністративне судочинство, електронне судочинство, технологічні інновації, добросовісність, штучний інтелект.

¹ аспірант Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, yurii.m.koltun@lpnu.ua
<https://orcid.org/0009-0007-5456-8143>

Judicial proceedings and digital society: modern challenges using the example of administrative judicial proceedings

Abstract. The article reveals the essence of the digitalization of judicial proceedings in modern conditions of the development of legal reality using the example of administrative judicial proceedings.

It is stated that the latest technologies now play a significant role in the field of justice, if not completely replacing, then significantly transforming judicial proceedings and the entire judicial system. Difficulties and obstacles of a global-technological nature are of an uncertain nature, since they cannot clearly predict the development of technological progress.

The factors that represent the demand for the process of digitalization of administrative judicial proceedings are highlighted: digitalization contributes to strengthening the principle of accessibility of the court, which is key in ensuring the right to justice in modern socio-legal reality, which is provided for by numerous international and national norms of the constitutional and sectoral levels; promotes transparency of the court, which is a crucial element of the judicial system for increasing citizens' trust in the courts and ensuring fair handling of cases by court employees; has a significant impact on the efficiency and efficiency of judicial proceedings, the terms of consideration of cases in administrative proceedings are significantly accelerated, and the automated document flow system significantly contributes to this; a system of comprehensive judicial proceedings is being formed.

It was determined that along with significant positive consequences and desired results for administrative proceedings, transformational processes can carry significant threats. Attention is focused on the threats of the digital society, in particular, problems of a technological nature and cyber threats and the expansion of inequality, including access to justice, are highlighted.

Three specific areas of digital transformation related to e-justice are identified, which currently particularly require adaptation in the field of digitalization of society: changes and challenges in the field of e-justice, the field of legal policy regarding the conceptual normalization of the boundaries of the use of artificial intelligence in the functioning of the judicial system, the field of use of social networks by courts, judges and court employees in the context of compliance with the principle of integrity.

Keywords: digitalization of justice, administrative justice, e-justice, technological innovations, integrity, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Судова система в останні роки суттєво видозмінюється, судочинство активно впроваджує та вдосконалює технологічні інновації, процеси та інструменти, котрі б сприяли досягненню процесуальної справедливості. Українська правова система нині відповідає загальним європейським стандартам цифровізації судочинства, проте реформується для досягнення необхідного абсолюту в умовах воєнних загроз та синергетичних видозмін.

Постійне вдосконалення передбачає постійний пошук кращих способів роботи, тоді як організаційний розвиток зосереджений на ширшій трансформації структур та методів роботи в судах. Нові ідеї, технологічні інновації виступають перманентними для забезпечення ефективності судочинства та його можливості реагувати на нові виклики.

Труднощі та перепони глобально-технологічний характеру мають невизначений характер, передбачити розвиток технологічного прогресу можливо, але без особливої точності, тому інновації спричиняють як позитивну тенденцію, так і синергетичну невизначеність викликів та загроз, що повинні бути урегульовані правовою політикою держави.

Новітні відносини у будь-якій сфері спричиняють прогалини у правовому урегулюванні, але цифрова сфера в такій парадигмі відіграє особливу роль, оскільки увесь час розвивається, тому вимагає безперервної правотворчої діяльності, що доволі проблемно забезпечити в сучасних політико-правових обставинах, проте особливо необхідно для досягнення ефективності адміністративного судочинства.

Стан дослідження. Проблематику електронного правосуддя, електронних доказів, електронного документообігу у судах піднімали багато науковців, зокрема Скочилияс-Павлів О., Лук'янова Г., Бліхар М., Бортник Н., Сопільник Л. та багато інших.

Аспекти формування та прояву цифрового суспільства та процесів зміни сутності прав людини, у тому числі права на справедливий суд, розглядали такі науковці як Т. Міхайліна, І.Жаровська, І.Личенко та інші.

Проте, як ми вже зазначали, процес цифровізації потребує системного аналізу та нормативно-наукового перегляду у зв'язку з його синергетично-біфуркаційною природою, тому затребуваними є подальші наукові доробки у вказаній сфері.

Метою статті є розкриття сутності цифровізації судочинства в сучасних умовах розвитку правової реальності на прикладі адміністративного судочинства.

Виклад основних положень. Сучасна правова реальність не може залишатися незмінною, оскільки багато факторів здійснюють на неї вплив. До таких чинників, що провокують зміни та трансформації неодмінно належить розвиток цифровізації, електронного урядування, інформаційно-комунікативних технологій та соціальних відносин в межах нового способу взаємодії між людьми й особливостей спілкування.

Теперішнє суспільство поєднує елементи класичного постгуманістичного соціуму та діджитал-суспільства, що ґрунтується на імплементації технологічних стандартів у життя держави та громадянського суспільства.

Не можна вказати, що процес цифровізації набув абсолютної форми, разом з тим існують значні зміни світового онтологічного прояву всієї публічної та приватної сфери, не виняток і правові явища. Проте коли окремі з них, такі як державні послуги, сфера бізнесу, елементи електронної ідентифікації особи, онлайн-конференції вже давно стали частиною життя суспільства, то судочинство довго залишалися виключно класичним.

Новітні технології відіграють зараз значну роль у сфері правосуддя, якщо повною мірою не замінюючи, то суттєво трансформуючи судочинство та й всю судову систему.

Доречно погодитися з іноземними дослідниками, котрі акцентують, що «існування нових технологій у сфері правосуддя відкрило для судів нові можливості щодо кращого адміністрування справ, розширеної доступності, покращення надання послуг та підвищення прозорості у щоденних процесах»[1]. Тому необхідно констатувати, що зміни цифрової епохи це не тільки теперішні, але й майбутні напрямки розвитку адміністративного судочинства.

Ми можемо підсумувати, що певний етап трансформації системи судочинства в Україні в сторону повноцінної цифровізації відбувся через стимулювання суб'єктів права з боку нормотворця, що первинно проявлялося в затвердженні Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [2] у серпні 2021 року. Цю систему репрезентовано як сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС. Отож ЄСІТС націлена на допомогу в здійсненні судочинства та полегшення діяльності як суддів так і учасників судового процесу.

Насправді процес діджиталізації адміністративного судочинства має особливо затребувану сутність, що зумовлюється такими обставинами.

По-перше, цифровізація сприяє посиленню принципу доступності суду, котрий є ключовим в забезпеченні права на справедливість в сучасній суспільно-правовій реальності, що передбачено численними міжнародними та національними нормами конституційного та галузевого рівнів. Доступність виступає ключовим елементом права людини на справедливий суд.

В аналітичному звіті Бостонської групи наукових експертів вказано, що 1,5 мільярда людей не можуть отримати правосуддя для вирішення повсякденних юридичних питань, 4,5 мільярда людей не мають правових інструментів для захисту своїх прав або не мають доступу до державних послуг, на які вони мають право. Разом з тим, хоча деякі з цих проблем пов'язані з бідністю та відсутністю інституцій, недостатній доступ до правосуддя зберігається як у

найбагатших, так і найрозвиненіших країнах. Засоби правового захисту часто доступні теоретично, але складність, вартість і тривалість судових проваджень перешкоджають їх застосуванню на практиці [3, с.3]. Саме елементи цифрового судочинства можуть забезпечити подолання такої вагомої проблеми.

По-друге, цифровізація адміністративного судочинства сприяє прозорості суду, що виступає вирішальним елементом судової системи для підвищення довіри громадян до судів та забезпечення справедливого ведення справ працівниками суду. Тому цифрова трансформація судів стає обов'язковим кроком для підвищення прозорості, надаючи нову можливість для того, щоб судові дані були відкритими, видимими та доступними для громадян, але без порушення принципу їх конфіденційності.

Р. Ахмед та ін. аргументовано вказують, що цифрова трансформація судів ініціюється шляхом оцифрування судових процесів та впровадження систем електронного судочинства для підвищення прозорості, ефективності та результативності судових процесів [3]. Але це не повний процес, оскільки цифровізація дає також можливість комунікації в доступній формі інститутам громадянського суспільства та судовій системі.

Проілюструємо це позитивним іноземним досвідом, так у Швеції програма для перекладу на базі штучного інтелекту використовується в судочинстві та призначена для перекладу рішень більш ніж 60 мовами [4]. Шляхом такого унікального нововведення особливо дискриміновані групи, зокрема представники національних меншин мають розширений доступ до справедливого судочинства.

По-третє, цифровізація здійснює суттєвий вплив на ефективність та оперативність судочинства. Строки розгляду справи в адміністративному судочинстві значно пришвидшуються, автоматизована система документообігу значно сприяє цьому. Про це акцентовано навіть в європейських оновлених стандартах правосуддя, п.5 Висновку № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології» вказано, що є, що «ІТ повинні бути інструментом або засобом покращення адміністрування судочинства, полегшувати доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, встановлені Статтею 6 ЄКПЛ: доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні строки розгляду справи» [5].

Останнє особливо проблемне в контексті адміністративного судочинства з огляду на надмірну навантаженість представників суддівського корпусу, відсутність повноцінної інфраструктури судів в окремих регіонах, а також недоукомплектування судової системи. За окремими даними 96 українських судів розташовані на тимчасово окупованих територіях [6], в апеляційних адміністративних судах вакантними вважаються 45% посад [7].

По-четверте, комплексність судочинства. Визначене є особливо затребуваним для України, оскільки нині спостерігається суттєвий дисонанс між прийняттям та виконанням судового рішення, технологічні інновації дозволяють подолати колізії у цій сфері. Влучно про існуючу проблему зазначає Г. Шестелюк, котра вмотивовує, що «незважаючи на постійне удосконалення судової практики, впровадження пілотних рішень Європейського суду з прав людини до законодавчої діяльності, виконання судових рішень залишається в неефективному стані, що не може негативно не впливати на розбудову державності України, яка протягом останніх десятиліть намагається впровадити основоположні принципи забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожного» [8].

Разом з суттєвими позитивними наслідками та бажаними результатами для адмінсудочинства можуть трансформаційні процеси нести суттєві загрози. Д.Доноку визначає, що «правові реформи не враховували жодного детального розгляду типу та якості участі громадян у нещодавно оцифрованих судових процесах, що має фундаментальні наслідки для легітимності та суттєвих результатів судових процесів; а також для покращення демократичної процедури шляхом покращення доступу до правосуддя»[9] Науковцем стверджується, що хоча інструменти та системи цифрових судових процесів пропонують великі перспективи для підвищення ефективності, участі та доступності, вони одночасно мають потенціал для розширення можливостей для несправедливості та послаблення центральних принципів правової системи, включаючи, як не парадоксально, доступ до правосуддя.

Проблеми технологічного та кіберзагрози в цифровому судочинстві мають особливе значення, оскільки цифровізація в юридичній галузі несе значні ризики для кібербезпеки.

Зростаюча залежність від цифрових систем наражає не тільки на кіберзагрози, але й експерти акцентують увагу на проблемах функціонування програм-вимагачів, фішингу та витоку даних. Пояснення полягає в тому, що судова система оперує великими обсягами конфіденційної інформації, включаючи дані клієнтів, дані судових процесів та інформацією про інтелектуальну власність, що робить весь масив даних у судах цінними цілями для кіберзлочинців. Зокрема, атаки програм-вимагачів зашифрували критично важливі документи, вимагаючи значних викупів за їх розголошення. Фішингові схеми та тактика соціальної інженерії додатково використовують цифрові вразливості. Ці інциденти призводять не лише до фінансових втрат, але й до зниження довіри громадськості до судочинства [10].

Визначене можна узагальнити в тому, що цифровізація судочинства є безперервним явищем дуальної природи, що спричиняє позитивні цінні наслідки та суттєві загрози для людини, суспільства та й держави.

На нашу думку, варто звернути на три особливі сфери цифрової трансформації, що стосуються електронного судочинства, котрі зараз особливо потребують адаптації в сфері цифровізації соціуму.

По-перше, зміни і виклики у сфері електронного судочинства. Міжнародні інституції, акцентують, що цифрова трансформація є ключем до того, щоб суди йшли в ногу з часом й саме електронне правосуддя позиціоновано як «величезний шанс покращити життя мільйонів людей, але лише за умови швидкого розуміння та впровадження цієї технології» [11, с.2]. Електронне правосуддя попри впровадження ЄСІТС нині не має повноцінного застосування, комплексного характеру, хоча особливо позитивно оцінюється користувачами судових послуг та суддями. Тому необхідним є комплексний процес оновленого технологічно-організаційного підходу до вказаного інституту.

По-друге, сфера правової політики щодо концептуального унормування меж використання штучного інтелекту у функціонуванні судової системи. Штучний інтелект дедалі більше впливає на різні аспекти повсякденного життя, зокрема на розробку та вдосконалення основних послуг. Побудований на даних, апаратному забезпеченні та зв'язку, ШІ дозволяє машинам відтворювати людський інтелект у таких сферах, як сприйняття, вирішення проблем, лінгвістична взаємодія та креативність. Ці досягнення відіграють ключову роль у досягненні Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 року. Однак вони також викликають значні занепокоєння щодо етики, конфіденційності даних та регуляторного нагляду. Потенціал ШІ для трансформації судових процесів полягає в його здатності підвищувати ефективність, зменшувати кількість помилок та сприяти справедливості.

По-третє, сфера використання судом, суддями та працівниками суду соціальних мереж. Добросесність суду є вагомим чинником функціонування не тільки адміністративного судочинства, але відіграє вагому роль для довіри до судової системи загалом, однак нині відсутнє чітке правове регулювання поведінки представників суду в соціальних медіа. Тому необхідним елементом механізму адаптації до вимог цифровізації є нормативне врегулювання такого питання в контексті добросесності.

Висновки. Виокремлено чинники, що репрезентують затребуваність процесу діджиталізації адміністративного судочинства: цифровізація сприяє посиленню принципу доступності суду, котрий є ключовим в забезпеченні права на справедливість в сучасній суспільно-правовій реальності, що передбачено численними міжнародними та національними нормами конституційного та галузевого рівнів; сприяє прозорості суду, що виступає вирішальним елементом судової системи для підвищення довіри громадян до судів та забезпечення справедливого ведення справ працівниками суду; здійснює суттєвий вплив на ефективність та оперативність судочинства, строки розгляду справи в адміністративному судочинстві значно пришвидшуються, а автоматизована система документообігу значно сприяє цьому; формується система комплексності судочинства.

Акцентовано увагу на загрозах цифрового суспільства, зокрема виокремлено проблеми технологічного характеру та кіберзагроз і розширення нерівності, у т. ч. доступу до правосуддя.

Виокремлено три особливі сфери цифрової трансформації, що стосуються електронного судочинства, котрі зараз особливо потребують адаптації в сфері цифровізації соціуму: зміни і виклики у сфері електронного судочинства, сфера правової політики щодо концептуального унормування меж використання штучного інтелекту у функціонуванні судової системи, сфера

використання судом, суддями та працівниками суду соціальних мереж в контексті відповідності принципу добросовісності.

Список використаних джерел

1. Ahmed R. K., Muhammed K. H., Pappel I., Draheim D. Challenges in the Digital Transformation of Courts: A Case Study from the Kurdistan Region of Iraq, *Seventh International Conference on eDemocracy & eGovernment (ICEDEG)*, Buenos Aires, Argentina, 2020, P. 74-79, doi: 10.1109/ICEDEG48599.2020.9096801.
2. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
3. Ahmed, R.K., Ahmed, O., Pappel I., Reitsakas A., Draheim D. The Role of Digital Transformation in Fostering Transparency: An e-Court System Case Study. In: Papagiannidis, S., Alamanos, E., Gupta, S., Dwivedi, Y.K., Mäntymäki, M., Pappas, I.O. (eds) *The Role of Digital Technologies in Shaping the Post-Pandemic World. I3E 2022. Lecture Notes in Computer Science*, vol 13454. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-15342-6_17
4. Sveriges Domstolar, Utveckling och innovation, Översättning med AI, 2024 URL: <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/utveckling-och-innovation/oversattning-med-ai/>
5. Судочинство та інформаційні технології: Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів, прийн. КРЕС 7 – 9 листопада 2011 року URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/>
6. ВС України, Інформація про пошкоджені приміщення внаслідок збройної агресії російської федерації та стан їх відновлення URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/analit_poshkodj_prymish/analit_22_04_25.pdf
7. Доступ до правосуддя в контексті війни в Україні – стаття секретаря Великої палати Верховного Суду Віталія Уркевича. URL: <https://court.gov.ua/eng/supreme/pres-centr/news/1891099>
8. Шерстюк Г. М. Проблема виконання судових рішень у розрізі адміністративного процесу України. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 33. С. 172-181
9. Donoghue J. The rise of digital justice: Courtroom technology, public participation and access to justice. *The Modern Law Review*, 2017. №80(6), 995-1025.
10. Kezron I. E. Fortifying digital justice: A cybersecurity and efficiency framework for US legal SMEs and court-affiliated service providers. *Journal of Tianjin University Science and Technology*, 2025. №58(6).
11. Hartung D., Brunnader F., Veith Ch., Plog Ph., Wolters T. The Future of Digital Justice. Boston Consulting. <https://web-assets.bcg.com/3a/4a/66275bf64d92b78b8fabeb3fe705/22-05-31-the-future-of-digital-justice-bls-bcg-web.pdf>